

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Центр краєзнавства імені академіка П.Т. Тронька
Історичний факультет
Студентське наукове товариство
Національна спілка краєзнавців України
Східно-регіональний відділ Центру пам'яткознавства
НАН України та УТОПІК
Всеукраїнська громадська організація
«Спілка археологів України»

НАУКА І ОСВІТА У КРАЄЗНАВЧОМУ ВИМІРІ

**Матеріали XXXII Міжнародної
краєзнавчої конференції
молодих учених**

Секція «Археологія та краєзнавство»

УДК: 902/904(4-11)“63/65”
ББК: Т4(45)2/4я431

Редакційна колегія:

Д.С. Гречко (редактор-упорядник)
С.А. Горбаненко (відповідальний секретар)
О.В. Філюк
Д.В. Миколенко

Рецензент:

Я.П. Гершкович

Наука і освіта у краєзнавчому вимірі Матеріали XXXII Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених Секція «Археологія та краєзнавство» / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Центр краєзнавства імені академіка П.Т. Тронька, історичний факультет, студентське наукове товариство; Національна спілка краєзнавців України; Східно-регіональний відділ Центру пам'яткознавства НАН України та УТОПІК; Всеукраїнська громадська організація «Спілка археологів України». — К., 2014. — 52 с.

Комп'ютерна верстка:

С.А. Горбаненко

Редакція текстів:

авторська

ISBN 978-617-7122-39-4

© Видавець Олег Філюк, 2014
© Автори статей, 2014

Підписано до друку 21.11.2014 р. Формат 60 × 84/16.
Гарнітура NewtonSTT. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 3,8. Наклад 300 прим.

Видавець Олег Філюк.
07300, м. Вишгород, вул. Дніпровська 3Б, кв. 97
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України,
Серія ДК № 4506 від 18.03.2014 р.
rusfondukr@yandex.ru

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИРКУНІВСЬКОГО ГОРОДИЩА

К. Пеляшенко

Харківський історичний музей
pelyashenko@mail.ru

Вперше городище біля с. Циркуни було виявлено у 1925 р. археологами М. Фуксом та О. Потаповим [Фукс, 1931, с. 101—103]. На цю поверхню пам'ятки був зібраний підйомний матеріал та встановлена її культурна атрибуція. Дослідниками даний детальний топографічний опис пам'ятки та характеристика лінії укріплень: загальна довжина, розміри валів та ровів (висота, ширина, глибина) на різних ділянках, але без загального графічного плану. Встановлена орієнтовна площа «головного двору» (далі — перший двір) (10000 м²) та «передгороддя» (далі — другий двір) (12500 м²), згодом уточнені Б.А. Шрамком. В цілому, детальний опис стану пам'ятки на 1925 р. дає можливість порівняльної характеристики (збереженість культурного шару, стан лінії укріплень).

У 1951 р. дослідження на Циркунівському городищі були проведені Сіверсько-Донецькою скіфською археологічною експедицією ХДУ під керівництвом Б.А. Шрамка [Шрамко, 1951, с. 37—42]. У результаті чого був знятий інструментальний план городища, уточнена площа: перший двір — 12500 м², другий двір — 13900 м², третій двір — 10000 м². Здійснено нівелювання поверхні оборонних споруд, та подана їх детальна характеристика. Окрім того, на території першого двору (який ще тоді був не заліснений, а тільки розорений під лісонасадження) зібраний підйомний матеріал та на другому дворі закладено чотири шурфи (А—Г) загальною площею 18 м². У результаті досліджень була встановлена потужність (0,45 м) і насиченість культурного шару, уточнений період існування городища (IV—III ст. до н. е.). Окремо звернено увагу на знахідки сіроглиняної гончарної кераміки сарматського вигляду. У 1952 р. також були проведені незначні дослідження городища: розширений розкоп «В» на 6 м², зібраний підйомний матеріал на території першого двору [Шрамко, 1952, с. 13, 14].

Розкопки на городищі під керівництвом Б.А. Шрамка були відновлені у 1961 р. На другому дворі закладено два невеликі розкопи (розкоп № 1 — 35,5 м²; розкоп № 2 — 9 м²), що дали цікавий матеріал для вивчення пізньоскіфського періоду сіверськодоонецького регіону [Шрамко, 1962, с. 18—21]. У 1962 р. до розкопу № 2 була зроблена прирізка (13,5 м²) з метою дослідити комплекс [Шрамко, 1963, с. 28, 29].

У 1972 р. Циркунівське городище взято під охорону держави рішенням Харківського облвиконкому від 25.01.1972 р., № 61, охоронний номер 1350.

У 1989—1990 рр. в південній частині першого двору О.Є. Нікітіним було закладено два шурфи (4 та 6 м²) та розкоп площею 90 м² [Гречко, 2006, с. 146—150]. У результаті дослідження було виявлено цікавий комплекс пізньоскіфського часу — садиба, що складається з наземного житла, двох господарських комплексів та шістьох ям. Розкопки дали виразний археологічний матеріал. Також знятий план першого двору та встановлена система реперів.

Наказом Міністерства культури і мистецтв України від 16 червня 1999 р. № 393, Циркунівське городище занесене до Державного реєстру національного культурного надбання (пам'ятки історії, монументально-го мистецтва та археології) під охоронним номером 2268. Городище стало пам'яткою археології національного значення.

У 2005 р. розкопки на городищі здійснювалися Сіверськодонецькою експедицією Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна під керівництвом Д.С. Гречка. Була зроблена зачистка валу біля північного виїзду з території другого двору де вдалось зафіксувати два будівельні горизонти. Також в різних частинах першого двору закладено сім розкопів невеликого розміру, загальною площею 62 м² [Гречко, 2005, с. 14—20].

У 2007 р. дослідження городища відновлено експедицією під керівництвом К.Ю. Пеляшенка. У 2007 р. зроблено прирізку до розкопу № 7 у східній частині першого двору [Пеляшенко, 2007]. У 2008—2011 рр. роботи на пам'ятці проводилися спільно з історичним факультетом ХНУ ім. В.Н. Каразіна (керівник студентської археологічної практики — Ю.В. Буйнов). У 2013—2014 рр. участь в експедиції приймали члени гуртків «Юні археологи» Центру дитячої та юнацької творчості № 1 та Обласної станції юних туристів. У 2008 р. роботи велись у південно-східній частині першого двору (розкоп № 6) та дослідження оборонних укріплень (розріз валу та рову) між першим та другим дворами (розкоп № 8) [Пеляшенко, Крютченко, 2008]. У 2009 р. проводилися дослідження на території третього двору: розріз укріплень (вал та рів) та встановлення наявності культурного шару у цій частині городища (розкопи № 9 та 9а); розпочаті розкопки у північній частині другого двору (розкоп № 10) [Пеляшенко, 2009]. Протягом 2009—2010 рр. було знято інструментальний план городища за допомогою теодоліта ТГ30 з прив'язкою розкопів та шурфів всіх попередніх років. У 2010 р. продовжені роботи на розкопі № 10 і зроблена підчистка валу першого двору в районі південного входу (розкоп № 11) [Пеляшенко, 2010]. У 2011 р. розкопки велись на двох ділянках: продовження дослідження другого двору (розкоп № 10) та в північно-східній частині першого двору (розкоп № 12) [Пеляшенко, 2011]. У 2013 р. увагу було зосереджено на дослідженні південно-східної частини першого двору (розкоп № 8), продовжені розкопки у північній частині пам'ятки (розкоп № 10) [Пеляшенко, 2013]. У 2014 р. проведені дослідження в східній частині другого двору (розкоп № 13). На цьому роботи не закінчуються.

Отже, на 2014 р. загальна розкопана площа на Циркунівському городищі складає 1400 м², що ставить його в один ряд з найбільш масштабно вивченими лісостеповими пам'ятками скіфського часу. Проведені дослідження дозволяють вже сьогодні реконструювати періоди забудови та фортифікацію оборонних укріплень, планіграфію окремих частин пам'ятки, охарактеризувати традиції житлобудування, матеріальну культуру і господарство її мешканців, визначити хронологічні межі (кінець VI — перша половина III ст. до н. е.).

Гречко Д.С. Отчет об исследовании памятников скифского времени у сел. Протопоповка и Циркуны на Харьковщине в 2005 году // НА ІА НАН України. — 2005/05.

Гречко Д.С. Исследования памятников скифского времени у сел Протопоповка и Циркуны на Харьковщине // Археологічні дослідження в Україні 2004—2005 рр. — Київ; Запоріжжя, 2006. — С. 146—150.

Пеляшенко К.Ю. Звіт про розкопки на городищі біля с. Циркуни Харківського району Харківської області в 2007 р. // НА ІА НАН України. — 2007/122.

Пеляшенко К.Ю., Крютченко О.О. Звіт про дослідження Циркунівського городища та його округи у Харківському районі Харківської області в 2008 р. // НА ІА НАН України. — 2008/58.

Пеляшенко К.Ю. Звіт про розкопки на Циркунівському городищі скіфського часу, у Харківському районі Харківської області в 2009 р. // НА ІА НАН України. — 2009 [номер не присвоєно].

Пеляшенко К.Ю. Звіт про розкопки на Циркунівському городищі скіфського часу, у Харківському районі Харківської області в 2010 р. // НА ІА НАН України. — 2010 [номер не присвоєно].

Пеляшенко К.Ю. Звіт про розкопки на Циркунівському городищі скіфського часу, у Харківському районі Харківської області в 2011 р. // НА ІА НАН України. — 2011 [номер не присвоєно].

Пеляшенко К.Ю. Звіт про розкопки Циркунівського городища скіфського часу, у Харківському районі Харківській області в 2013 р. // НА ІА НАН України. — 2013 [номер не присвоєно].

Фукс М. Про городища скитської доби на Харківщині // Записки Всеукраїнської археологічної комісії. — Київ, 1931. — Т. 1. — С. 101—103.

Шрамко Б.А. Отчет о работе Северо-Донецкой скифской археологической экспедиции Харьковского Государственного университета им. А.М. Горького в 1951 году // НА ІА НАН України. — 1951/20.

Шрамко Б.А. Отчет об археологических исследованиях Харьковского Государственного Университета им. А.М. Горького в 1952 г. // НА ІА НАНУ. — 1952/24.

Шрамко Б.А. Отчет о работе скифской археологической экспедиции Харьковского государственного университета им. А.М. Горького в 1961 // НА ІА НАН України. — 1962/36.

Шрамко Б.А. Отчет 1962 г. о работе скифо-славянской археологической экспедиции Харьковского государственного университета им. А.М. Горького // НА ІА НАН України. — 1963/30.

ГРАФІЧНА ФІКСАЦІЯ ГЛИНЯНИХ ВИРОБІВ: СУЧАСНИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ РИСУНОК В УКРАЇНІ

Ю. Пуголовок

Інститут керамології — відділення Інституту народознавства НАН України, Опішне
raudbard@ukr.net

Первинна обробка археологічного матеріалу, зокрема такого масового як кераміка, вимагає від дослідників спеціальних навичок для інформативної візуалізації. Обробляючи глиняний матеріал, отриманий в процесі розкопок, археолог має справу з виробами різного ступеня збереженості від цілих форм до фрагментів, тому надійна графічна документація створює передумови для роботи з артефактами навіть після